

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІРОНІЇ В ОПОВІДАННЯХ В.КАМІНЕРА

Стаття розглядає важливість і значення присутності елементів комічного у художньому творі з огляду на функції, які вони виконують. Розмежовуються поняття, види та стилістичні засоби зображення комічного, зокрема, іронії. Надаються тлумачення тих стилістичних засобів, до яких найчастіше вдається В. Камінер в своїх коротких оповіданнях для досягнення вищезазначеної мети. На конкретних прикладах продемонстровано засоби та прийоми ситуативної та асоціативної іронії.

Ключові слова: іронія, іронічний смисл, асоціативна іронія, ситуативна іронія, контекст, мікроконтекст, макроконтекст.

Статья рассматривает важность и значение наличия элементов комического в художественном произведении в зависимости от функций, которые они выполняют. Разграничиваются понятия, виды и стилистические средства изображения комического, а именно иронии. Объясняются те стилистические средства, к которым чаще всего прибегает В. Каминер в своих коротких рассказах для достижения указанной цели. На конкретных примерах продемонстрированы приёмы ситуативной и ассоциативной иронии.

Ключевые слова: ирония, ироничный смысл, ассоциативная ирония, ситуативная ирония, контекст, микроконтекст, макроконтекст.

The article aims on investigation of the significance and importance of comic elements presence in the literary work, due to the functions they perform. The terms, types and stylistic means of comic implication, in particular irony, are distinguished . The article suggests an interpretation of those stylistic devices that

W. Kammerer often uses in his short stories to achieve the above-mentioned goal. Means and devices of situational and associative irony are shown on the definite examples.

Key words: *irony, ironic sense, associative irony, situational irony, context, microcontext, macrocontext.*

Сфера комічного надзвичайно різноманітна, у ньому виділяються різні сторони й відтінки від м'якого гумору до загрозливого гротеску. Комічне, як і будь-яке естетичне явище, є соціальним і пов'язане з загальною культурою суспільства і людини. Загальновідомим є той факт, що низька культура завжди агресивна і не може терпіти інші погляди, думки, переваги. Навпаки, людина, що володіє високою культурою, здатна аналізувати поведінку, ставлення не тільки інших людей, але й самого себе, що свідчить про присутність в неї почуття гумору, розвиненого, живого розуму, яскравої фантазії, уяви.

Існують такі види комічного ефекту як гумор, сатира, гротеск, іронія, карикатура, пародія і т.д.

Іронія як одна з форм комізму є складним системним об'єктом, що зумовлюється як внутрішньою структурою, так і різноманітністю сфер її функціонування. Філософсько-естетична сутність іронії полягає в тому, що вона зображує негативні явища в позитивному плані, протиставляючи таким чином ідеальне тому, що є насправді. Цим іронія подібна до інших форм комічного – гумору та сатири. Однак іронія удавано зображує ідеальне як реальне, а сатира та гумор, навпаки, удавано зображають реальне як ідеальне. Сарказм є емоційним різновидом іронії, який виражає різко негативне ставлення автора до того, що зображається в тексті.

Останнім часом спостерігається зростання інтересу до вивчення питання функціонування іронії в художньому творі, що зумовлює актуальність даної розвідки. Іронія відіграє важливу роль не тільки в стилістичному забарвленні художнього тексту, але і в естетичній та літературно-художній системах

твору. У художньому творі іронія є одним із основних елементів вираження безпосередньо авторської точки зору, засобом реалізації суб'єктивно-оцінної модальності, і, таким чином, засобом реалізації авторської позиції.

Це питання досліджували Н. С Болотнова, Ю. Борев, Б. Дземідок, Д. Ніколаєв, Б. Мінчин, Я. Ельсберг, на матеріалі французької мови М. А. Багдасарян, на матеріалі англійської мови Н. Л. Іткіна, Н. К. Саліхова, А. В. Сергієнко, А. І. Усманова, Ж. Е. Фомічева. У межах літературознавства на матеріалі німецької мови досліджували іронію Н. М. Берновська, С.І.Походня.

Метою даної статті є дослідження лінгвостилістичних засобів створення іронії на матеріалі оповідань В. Камінера.

З'ясування специфіки іронії як лінгвістичного явища вимагає розмежування двох її проявів: стилістичного прийому іронії й іронічного смислу як вияву суб'єктивно-авторської модальності. Іронія як стилістичний феномен належить до явищ вторинної номінації, що найповніше реалізуються в мові художньої літератури та в розмовному мовленні як спосіб вираження авторських інтенцій, причому інтенсивність емоційної насмішки може варіюватися від добродушної до в'їдливої. «Посилюється інтерес до іронії, як одного з важливих атрибутів мовленнєвої поведінки, яка залежить від дотримання чи порушення певних етичних норм, індивідуальних особливостей учасників спілкування і від специфіки ситуації взаємодії» [2, с.201]

Іронія перекладається з грецької «eironeia», буквально – «удавання».

Енциклопедія «Українська мова» дає таке визначення поняття «іронія»: «Іронія (грец. εἰρωνεία, букв. – насмішка, глузування, прихований глум) – різновид антифразу, троп, де з метою прихованого глузування або для легкого добродушного жарту мовна одиниця з позитивно-стверджувальним (в широкому розумінні) значенням, конотацією або модальністю вживається з прямо протилежними характеристиками» [6, с. 214].

З точки зору стилістики, іронія – це вторинне позначення, що здійснюється за принципом заміщення, але на відміну від метафори та метонімії не на основі подібності, а на основі протилежності. Іронія як перенос значення носить яскраво виражений оцінюючий характер і позначає вживання слова або речення, які зазвичай містять позитивну оцінку, для вираження оцінки негативної. [1, с.294]

«Мета іронії – не смішити, не розважати, а навпаки, підкреслити усю серйозність, а іноді навіть, трагічність становища і ситуації. Іронія в творі може відноситись до окремих персонажів; письменники часто використовують її для створення характеру. Через іронію можна передати авторське судження про дійсність в цілому. В такому випадку принцип іронії стає стержневим, на ньому будується повністю твір» [4]

Іронія – прийом різноманітний в своєму прояві й настільки індивідуальний для кожного автора, що поширеними є такі поняття як «сократова іронія», «романтична іронія» Шлегеля, «епічна іронія» Томаса Манна та ін., що класифікують іронію не за стилістичними засобами її відтворення, а за осмисленням автором самого поняття іронії й манери її використання в тексті.

Майстром коротких іронічних оповідань у сучасній німецькомовній літературі можна вважати Володимира Камінера, письменника, що має російське походження. В своїх творах автор виступає в якості проникливого, співчутливого та дотепного спостерігача процесів берлінського мультикультуралізму (так званого феномена «мульти-культи», що часто вживається в сучасній Німеччині з іронічним відтінком).

Велике значення контексту для декодування іронії зумовлює її інтелектуалізм і, як наслідок, зростання її ваги у сучасному мистецтві, розширення засобів і механізмів її реалізації у художніх текстах. Іронія, зводячи два плани в парадоксальному протиріччі, представляє речі в незвичному, новому ракурсі, створює ефект відчуження, підвищує інтерес комунікантів до предмета іронічної оцінки, визначає ціннісну орієнтацію,

сприяючи перетворенню протиріччя на творчий пошук ідеалу. У літературі з кінця ХХ століття поряд із поліфонізмом, інтелектуалізацією, філософічністю та міфологічністю закріпилося поняття „іронічність”, яке є однією із суттєвих її ознак. Так, Н.Непийвода вважає іронічність «ознакою часу», що наприкінці ХХ століття проникла в усі сфери суспільного життя, але серед її причин насамперед називає інформаційний вибух, з одного боку, і обмежену здатність людини переробити величезний потік інформації – з другого [3 т.5, с.137].

В оповіданнях Камінера комічний ефект створюється з використанням всього потенціалу німецької мови, її асоціативних можливостей. Стилiстичною основою комічного зображення є різкий контраст, що викриває протиріччя видимості й суті. В. Камінер використовує різні лінгвістичні засоби комічного, залучаючи практично всі текстотвірні одиниці: на рівні слів, речень, фраз, фрагментів.

Зазвичай іронія міститься не в самому висловлювання або слові, а стає зрозумілою лише з контексту або змодельованої автором ситуації. Особливої виразності стилістичної іронії надає глузлива інтонація, оскільки, як відомо, навіть письмовий текст проговорюється про себе. Іншими маркерами іронії в художньому тексті можуть стати порушення стилю, повтори, тощо.

С. І. Походня за засобами і умовами реалізації розрізняє асоціативну та ситуативну іронію. Ситуативна іронія виникає внаслідок контрасту між ситуативним контекстом і прямим значенням слова, словосполучення і речення, та реалізується у мікро- та макроконтекстах (у межах речення і абзацу). Це такий тип іронії, який відчувається у тексті одразу. Ситуативна іронія створюється за рахунок використання великої кількості стилістичних прийомів на різних рівнях:

- На лексичному рівні – мовні одиниці, що відносяться до розмовного стилю мови, в тому числі вульгаризми, варваризми, а також метафори, метонімії, гіперболи.

- На синтаксичному рівні – різноманітні типи повторів, а також зевгма, оксюморон, каламбур, риторичні питання, вставні та видільні конструкції.

- На лексико-семантичному рівні – епітети, образні порівняння, антитеза, гра слів тощо.

За допомогою цих засобів створюється подвійна структура контексту: з одного боку – змальовування ситуації, а з іншого – її коментування та оцінка автором чи персонажем. Як правило, цей тип іронії залежить від контексту, що рідко виходить за межі абзацу.

Асоціативна іронія є більш складною та значимою. Вона реалізується в мегаконтексті (у межах усього тексту). Асоціативна іронія створюється на текстовому рівні внаслідок використання ситуативного повторювання (ретроспекції) в поєднанні з іронічною алюзією, а також гротеску, абсурду

Ситуативна іронія реалізується за рахунок стилістичних прийомів переважно синтаксичного та лексико-семантичного рівня.

Серед них можна виділити наступні:

- Зевгма: „*Aber er war doch nicht im Ausland, nur im Bauch seiner Mutter*“ (*Sebastian und die Ausländerbehörde*)

- Оксюморон: „*Die Turner nannten ihn „der fliegende Sarg*“ (*Mein Vater, der Sportsfreund*)

- Літота: „*Ist „ewig” nicht ein wenig übertrieben?*“ (*Sebastian und die Ausländerbehörde*)

На лексичному рівні часто використовується метафора: „*Allein, ohne Handy, ohne Compass, verlief er sich sofort im Dschungel des westlichen Barnim*” (*Mein Vater, der Sportsfreund*)

Асоціативна іронія реалізується в романі засобами текстового рівня. Наприклад, в оповіданні „*Der Kindergeburtstag*“ протягом усього оповідання автор порівнює черепаху (*die Schildkröte*), яку подарували імениннику, з жителями країн третього світу, про яких дискутували батьки, які прийшли разом з дітьми на день народження, використовуючи при цьому велику кількість розширених повторів: *Dort, unter dem Kleiderschrank, versuchte sie*

*(die Schildkröte) ihren Kulturschock zu überwinden... Sie (die Kinder) hatten **die Schildkröte** gefangen und waren gerade dabei, sie voll zu modernisieren. Sie sollte nun ein aktives Mitglied ihrer Lebensgemeinschaft werden. Als erstes schraubte Andy vier kleine Rädchen von seiner Eisenbahn ab und befestigte sie mit Klebeband an den Panzer **der Schildkröte**. **Schildkröte** raste tatsächlich durch die Wohnung. ... doch viel Spaß schien sie dabei nicht zu haben. – Ich habe schon immer gesagt, eine fremde Kultur bleibt eine fremde Kultur, egal, wie man sie modernisiert. – stieß Andys Tante hervor.*

Також автор використовує контактний повтор. В оповіданні «*Der Fünftklässler*“ він розповідає про зустріч з п’ятикласниками. Відповідаючи на безліч безглузких питань, він почувався жахливо і тоді запитав дітей, ким би вони хотіли стати в майбутньому. На його подив, ніхто не висловив бажання стати письменником. Хлопці мріяли стати співаками, реперами, футболістами, а дівчата обирали інтелегентні професії: археолог, сурдоперекладач. І автор уявив собі, як через 20 років сурдоперекладачка приходить після виснажливого робочого дня додому і бачить свого чоловіка репера-футболіста з банкою пива перед телевизором: «*Er guckt Tennis. **Der Ball geht nach rechts, der Ball geht nach links** ... Hätte er nur damals in der Schule die richtige Entscheidung getroffen und sich für einen soliden Beruf entschieden, Schriftsteller zum Beispiel. Nun ist aber alles zu spät – **der Ball geht nach rechts, der Ball geht nach links**.*“

Продуктивним засобом створення іронії в оповіданнях В.Камінера слугує лексико-семантичний алогізм. Наприклад, створення іронічного ефекту вдається автору за рахунок висвітлення не зовсім позитивних рис характеру німецьких офіціантів “werden von dem aufdringlichem Personal verfolgt”. Використання пасивного залогу у реченні створює комічний ефект за рахунок лексичної та синтаксичної невідповідності змісту описуваного

Таким чином, автор використовує в своїх оповіданнях різні лінгвістичні засоби комічного, залучаючи практично всі текстотвірні одиниці: на рівні слів, речень, фраз, фрагментів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. Учеб. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш.шк., 1990 – 320 с.
2. Воробьева К. А. Специфика иронии среди других языковых средств комизма / К. А. Воробьева // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М. : Изд-во «Индрик», 2007. – С. 201– 206.
3. Непийвода Н. Ф. Стилiстичний аспект масової комунікації / Н.Ф.Непийвода // Наукові записки Інституту журналістики. Том V. Факультет соціології та психології. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2004. – С.133 – 140.
- 4.Петрова О. Г. Ирония и разные типы комического в художественном тексте. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.конференция.com.ua/pages/view/349
5. Походня С. І. Мовні види і засоби реалізації іронії / С.І. Походня. – Київ: Наукова думка, 1989. – 127 с.
6. Тараненко О. Іронія / О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : «Укр. енцикл», 2000. – 824 с.
- 7.Kaminer W. Ich mache mir Sorgen, Mama. – München: Goldmann Verlag, 2006. – 255 S.

N. Didenko

LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING IRONY IN THE STORIES OF W. KAMINER

Н. Диденко

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ИРОНИИ В РАССКАЗАХ В. КАМИНЕРА